

**SO KAPHANIGOROWA KO KAPÉSHIYAPA–
ATORAN A EUROPEAN UNION MIPANTAG KO PHANININDĒGAN KO MANGA
KABĒNAR O MANOSIYA**

I. ANTAP

1. So kaphagogopi ko manga taw a phaninindĕgan ko manga kabĕnar o manosiya na miyathay dĕn a pĕd ko manga bitikan ago sogowan mipantag ko kabĕnar o manosiya a ibĕbĕtad a *European Union* (EU, Union). Aya antap a giyangkai a Atoran na so kapakabĕgay sa mangalĕlĕbod a okitokit ago pĕnggolaolaan ko kaphakabagĕra ko manga galĕbĕk a EU misompat sa giya ngkai a bitiyara. Giyai a Atoran na khapakay a osarĕn ko kapakindolona ko manga *third countries* (miskin/pobri a manga ingĕd) ago sii ko kiyapamagodasaan a bitiyara ko manga kabĕnar o manosiya , a aya mala antap iyan na so kaogopi ago kapakabagĕra ko mibobolog a manga panamar o EU ko kapĕsiyapa ago kiphangorawon ko kaphagadati ko kabĕnar o taw sa kapĕsiyapa iran ko manga kabĕnar o manosiya. Giya ngkai a Atoran na ipĕmbĕtad iyan pĕn so khapakay a ogop a *Union* ko manga taw a mamimiligro sa kaphĕsiyapa iran ko manga kabĕnar ago ipĕmbĕtad iyan pen so malĕbod a okitokit sa kaphagogopi kiran. Isa pĕn a mala a pĕd sa ngkai a Atoran na so kaphagogopi ko (*Special Procedures of the UN Commission on Human Rights*), rakhĕson so (*UN Special Representative on Human Rights Defenders*) ago pĕd a manga okitokit a kapĕsiyapa ko manga taw a phaninindĕgan ko kabĕnar o manga manosiya. Giya ngkai a Atoran na khaogopan iran so manga *EU Missions* (datar o manga *Embassies ago Consulates o manga EU Member States ago European Commission Delegations*) ko di iran kinggolalanĕn ko kapĕsiyapa ko kabenar o manga manosiya. Bĕnar ko aya mala antap a giya ngkai a Atoran na so kaosaya ko omani bitiyara mipantag ko kabĕnar o manga manosiya, na giya ngkai a Atoran na pĕd pĕn a antap iyan na so kapakambagĕra ko manga ibĕbĕtad a EU a manga lomalangkap a bitikan mipantag sa kabĕnar o manga manosiya.

II. MANGA MAANA

2. Sii ko kaphĕmaanai ko phaninindĕgan ko manga kabĕnar o manga manosiya sa giya a Atoran, na so ayatan 1 a “*UN Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms*” (ilaya nga so Annexe I), a aya katharoon na “Langon a taw na aden a kabĕnar iyan, sa ginawa niyan odi na sii ko di niyan dikindolonaan ko salakaw rĕkaniyan, ko kaphanamari ko kapĕsiyapa ago kinggolalanĕn ko manga kabĕnar o manga manosiya ago so manga pĕd a onayan o manga kapaar sii sa liyo solĕd a ingĕd ” na aya dĕn kinowa a maana niyan.

3. So manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manga manosiya na siran so manga taw, odi na manga ompongan a aya panamar iran na so kapësiyapa ago so kapëlindinga ko manga piyagayonaan sa doniya a manga kabënar o manga manosiya ago manga pëd a mamponay a manga kabënar. So manga phaninindëgan ko manga kabënar o manga manosiya na aya antap iran na so kipëshogoon ago kapësiyapa ko manga pithibarangan a kabënar datar o *civil ago political* kabënar ago so kiphanolonën, kapësiyapa ago kaphakamoayan o *kakhawiyagan, kaphagingëd ago kambilangataw* a manga kabënar. So manga phaninindëgan ko kabënar o manga manosiya na iphësogo ago pësiyapën iran pën so manga kabënar o manga taw a maapëd sa manga ompongan a datar o manga batëngër a manga magiingëd ko manga paginayan a ingëd. So kiyaphëmanai sii na di ron mapëpëd so siran oto a manga taw odi na manga ompongan a aya galëbëk iran na so kapaminasa.

III. PAMËKASAN

4. Giya EU na phagogopan iyan so manga sogowan odi na manga tindëg a mapapadalëm Dsa ngkai a “Deklarasyon ko manga Kabënar ago Atastanggongan o Pithanggisaan, manga Sagorompong ago manga Opakat ko Kaphagingëd sii ko Kaphagomarëg ago Kapëlindinga ko Kiyapokatan a Kikilalaan a manga Kabënar o Manosiya ago Mamponay a manga Kapaar”. Bënar a aya onayan a khi-atastanggongan ko kaphagomarëg ago kapëlindinga ko manga kabënar o manga manosiya na so manga ingëd na, giya EU na kikilalaan iyan so omani pithanggisaan ago manga sagorompong, manga opakat ko kaphagingëd na langon adën a sangan iyan a mala sii ko kaphakalaolad o kaphakamoayan o manga kabënar o manosiya. Pëd ko manga galëbëk o manga taw a phamayandëg ko manga kabënar o manosiya na:
- Kisoratën ko manga kapangarasi;
  - Kambabanog sa iphamolong ko miyangabibiktima a ngkai a kapangarasi makaokit sa ogop a *legal, psychological, medical* odi na pëd a panabang; ago
  - So kapanamari ko kada o adat a di khitanaan ko taw so badas o miyashala iyan a aya sabapan ko lalayon pëkhakasoy-kasoy so kapangarasii ago kapëkhasopak o manga kabënar o manga manosiya ago so onayan o manga kapaar.

5. So galëbëk o manga taw a phaninindëgan ko manga kabënar o manga manosiya na lalayon di ron khabëlag so kapamaawinga ko manga bitikan ago manga okitokit a gobirno. Ogaid na so gobirno na di khapakay oba niyan aya pakarataa. So thitindëgan ko kamaradika o pamikiran ago so mapayag a kandaowai mipantag ko manga bitikan ago manga galëbëk a gobirno na mapapatot, ago aya katëtëpëngan a mapiya a okit ko kapëkhaadën ago kapëkhasiyap o manga kabënar a manosiya. So manga phamayandëg ko manga kabënar o manosiya na phakaogop ko gobirno ko kapëlindinga ago kapësiyapa ko kabënar o manga manosiya. Sabap ko kababaloy iran a pëd ko dimomosawira, na khapakay siran pën a makaogop ko kipësoratën ago dikambaali ko manga bitikan, so manga plano, manga okitokit mipantag ko manga kabënar o manga manosiya. Giyangkai a sangan a galëbëk na kailangan so kakilalaaon ago kasoportaaon.

6. Giya a EU na kikilalaan iyan a so manga galëbëk o manga taw a phaninindëgan ko manga kabënar o manga manosiya na sa kaphagisëg o masa na mas miyakilala siran pën. Miyakadakël siran a pëlinding ko manga kiyamoralaan odi na manga taw a kiyapangarasiyan. Ogaid na sii ko kiya pagomarëg iyan na miyakowa iran bo so malaa minibayad ko: siran a miyaninindëganon na aya dën mambo miyabaloy a lalayon thithindoan o kapangarasi na so manga kabënar iran na aya dën masisikësa ko mbarambarang a ingëd. Giyangkai a EU na aya paratiyaya niyan na importanti so kasiyapa ago kalindinga ko manga kabënar o manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manga manosiya. So mipantag sii na miyapatot a kaosaran sa ilayan a matitho so dikapamagosaya sangkai a bitiyara mipantag ko manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manga manosiya.

IV. OKITOKIT KO KINGGOLALANÉN KO ATORAN

7. So kinggolalanën sa giyangkai a Atoran na aya mapëmamaana niyan na so katëndoa ko manga okitokit a mapiya ko kasiyapa ago kalindinga ko manga taw a phaninindëgan ko manga kabënar o manga manosiya sa *third countries*, a makasosolëd ko Khakalilidan a Bitikan ko manga Ingëd (*Common Foreign and Security Policy*).

So Katotongoi, Kariport ago Kaphamagitonga\

8. So manga olowan ko omani EU *Mission (HoMs)* na langon dën kiyapaliyogatan a pëmbëgay sa *periodic reports* mipantag ko mambëbëtað o kabënar o manga manosiya ko katatagowan kiran a ingëd . So *Council Working Party on Human Rights (COHOM)* na tiyarima iran dën so *outline of fact sheets* ko kakhalëbodi sa giyai a galëbëk. Sompat pën sa giyangkai a *fact sheets* na so manga Mission na paliyogat kiran pën so kaphamagosaya iran ko manga taw a phaninindegan ko kabënar o manga manosiya, bamolabaw so miyanggogolaola a kaphangangalëka kiran odi na kaphagatakiya kiran. Sabap sii na so *HoMs* na kailangan a kasabotan iran a so mapiya a kaphaganadan ko onayan o nganinsan a galëbëk na mala i rarad ko kakhasiyapa ko manga taw a dimamayandëgan ko manga kabënar a manosiya. So manga bitiyara a *legislative, judicial, administrative* ago so salakaw ron a dinggalëbeken odi na dimbaalan omani manga Ingëd ko kapëlininga ko manga taw ko manga kapangarasi, kapaminasa, kapangangalëk, odi na apiya antonaa pën a datar iyan a galëbëk na o di iran dikinggolalanën ko manga kabënar iran a makasosolëd ko *UN Declaration on Human Rights Defenders* na langon dën mala i kipantag. Igira kailangan, na so HoMs na paliyogat a makambaal sa manga mosawir sa *COHOM* ko mapiya a showaan, datar opama o kaphakarataa ko manga kapangangalëk ago kapangataki ko manga taw a phaninindegan ko manga kabënar a manosiya, ago so kambaal sa manga katharo a kalangkapan igira so manga taw a phaninindegan ko manga kabenar na tanto dën a mamimiligro. So HoMs na paliyogat pën a makambaal sa riport mipantag ko kabisa o pinggolawla a EU ko manga riport iran.

9. So manga riport a HoMs ago so manga rakhës iyan a phamakalangkapën datar o manga riport ago manga mosawir a phoon ko *Special Representative a Secretary General for Human Rights Defenders, UN Special Rapporteurs and Treaty Bodies* ago so phoon ko manga *non-governmental* a manga opakad, na phakaogop sa COHOM ago so manga salingogopa iran, ko kapëtëndoa ko manga bëtad a miyapatoton so manga galëbëk a EU ago so kaphamagodasai o antonaa i mapiya a showaan, odi na anda kapapatotan, na mangëmbaal sa mosawir sangkai a galëbëk sa PSC/Council.

So sangan o EU Missions ko kashoporta ago kapëlindinga ko manga taw a phaninindëgan ko manga kabënar o manosiya

10. Sii ko kadakëlan ko manga *third countries* na so EU Missions (*Embassies of EU Member States and European Commission Delegations*) na aya paganay a dii makimbitiyarai ko Union ago so manga Member States iyan ago so manga taw a phaninindëgan ko manga kabënar o manga manosiya a sisii ko darëpa. Giyoto i sabap a mala i kipantag so sangan iran sii ko dii kinggolalanën ko manga bitikan a EU ko manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manga manosiya. So EU Missions na patot a phanamaran iran a siran i dii magonaan nggalëbëk sa da a nanayawon iran a bitikan ko manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manosiya. Paliyogat pën a kasabotan iran a sii ko pëd a masa na khapakay a so galëbëk a EU na aya kaondasan iyan na mangaataki odi na pangangalëk ko manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manga manosiya. Sabap sii na patot a makisinabota ago makimosawir siran ko manga taw a phaninindëgan ko manga kabënar ko maphipikir iran a galëbëk. Pëd ko manga khapakay a nggolaolaan a EU Missions na giyangkai a phangaaaloy:
- kapakipagogopa ago kapakithothokawa sa kalangkapan mipantag ko manga phaninindëgan ko manga kabënar o manga manosiya, rakhëson so siran oto a mamimiligro;
  - kalalayon o khapakayan a manga phangontakën ko manga phaninindëgan ko kabënar o manosiya, pëd so kaphakatarosa kiran ko manga Missions ago so kapëmbisitaa kiran ko manga darëpa a di iran dinggalëbëkan, a khapakay a makaokit sa katagowan sa liaison officers, o kailangan igira phakasëndod ko antap iyan;
  - kabëgay, igira a khaparowan, sa okit a pëkhatokawan odi na pëkhakilala so manga phaninindëgan ko kabënar o manga manosiya, nggolalan sa maontol a *publicity*, kapamisita odi na manga kapangimbitar;
  - kadarpa ago kapamamakinëg, igira a khaparowan, ko manga kakhokom o manga taw a phaninindëgan sa kabënar o manga manosiya.

So kaphakalaolada ko kaphagadati ko manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manga manosiya ko kapakindodolona iran ko manga *third countries* ago sii ko manga pëd a dimbibilitiyaraiyan a kalilimod.

11. Aya antap a EU na so kapakaphasiyonota iran ko manga *third countries* ko kinggolalanën iran ko atastanggongan iran sa kaphagadati ko manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manga manosiya ago so kalindinga kiran ko manga kapangarasi ago kapangagalëk makapopoon ko manga *non-state actors*. Sii ko di iran di kindolonaan ko manga *third countries* na giya a EU na phakigëdam iyan so kakhikinanglani o langowan a manga ingëd ko kinggolalalanën ago kapakaphasiyonot ko manga kokoman ago bitikan , bamolabaw so UN Declaration. Aya kiyatimoan ko antap na so kaadën o darëpa ago masa na so taw a phaninindëgan ko kabënar o manga manosiya na makapënggalëbëk sa da dën a phakarënon. Giya a EU na phakitokawan niyan so manga antap iyan a pëd siran ko manga bitikan mipantag ko kabënar o manosiya ago phakitokawan iyan so kaiimportanti o kapëlindinga niyan ko manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manosiya. Pëd ko manga galëbëk a phakaogop sa giya ngkai a manga antap na:
  - igira a so *Presidency*, o di na so High Representative for the CFSP or EU Special Representatives and Envoys, odi na so European Commission na miyamisita ko ingëd, na pagpëdën iran ko manga kalilimod iran so kaphamagosaya ko manga kaso a dimanggolaola mipantag ko manga taw a phaninindëgan ko manga kabënar o manosiya;
  - sii ko bitiyara mipantag ko kabënar o manosiya ko manga bitiyara a EU ago so manga *third countries* ago manga opakot ko region, na o khaparo ago patot, na pagpëdënon pen so mambëbëdad o manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manosiya. Giya EU na phakimasaan iyan so ogop iyan ko manga taw a phaninindëgan ko kabënar a manosiya ago so manga galëbëk iran, na phakitokawan iran so omani kaso a khisompat sii;
  - so dii kapakipagogopa ko manga lagid iran sa pamikiran a manga ingëd datar oto a sisii sa UN Commission on Human Rights ago giya a UN General Assembly;
  - kaphakaoshor ago kaphakabagëra ko kapapantagan dën a manga okitokit o region ko kapëlindinga ko manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manga manosiya, datar opama o *focal point on human rights defenders of the African Commission on Human and People's Rights* ago giya ngkai a special Human Rights Defenders Unit sii sa Inter-American Commission on Human Rights, ago so kaadën o pëd a manga katatabowan ago mapiya a okitokit ko manga darëpa a daon pën maadën.

So Kapëshoportora ko Special Procedures a UN Commission on Human Rights, rakhëson a Special Representative on Human Rights Defenders

12. Giya a EU na aya panarima iyan sangkai a *Special Procedures of the UN Commission on Human Rights* (Special Rapporteurs, Special Representatives, Independent Experts and Working Groups), na tanto ko mala i sangan iran ko galëbëk a kapëlininga ko manga taw a phaninindëgan ko kabënar a manosiya sabap ko kababaloy iran a tarambisa ago shokodan, ; ago so kaphakagaga iran tharo ko kapakitokawi ko manga nganinsan a miyanggolawla a kapangarasi ko manga kabënar o manosiya sii sa doniya ago so kaphakagaga iran mamisita ko manga ingëd. Igira so *Special Representative for Human Rights Defenders* na adën a matëtëndo a sangan iyan mipantag sii, na so manga isosogo o *Special Procedures* na mala mambo a khiogop iyan ko manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manosiya. Aya manga pëd a galëbëk a EU a phakaogop ko Special Procedures na:
- kaphangorawi ko manga ingëd sa katarimaa a mabaloy a pandoan kiran so kaphamisitaa kiran o manga UN Special Procedures;
  - kapakalaolada ko kinggolalanën ko manga EU Missions, ko kaosara ko UN *thematic mechanisms* o lokal a manga kabënar o manosiya ko manga pagonayan ago so manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manga manosiya datar o kaphagadëna ko mala a dikapakandodolona ago kapakasisinabota o manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manosiya ;
  - sabap sa giya ngkai a Special Procedures na di iran khagaga minggolalan so sogoan kiran igira man oto a da a khigaga iranon, na so EU Mimbrow a manga Ingëd na pagogopan iyan siran inggolalan makaokit sa kabëgay sa pondo a phoon ko *general budget* para ko Office of the High Commissioner for Human Rights.

Mangalëlbod a Suporta ko manga Taw a Phaninindëgan ko manga Kabënar o Manosiya a Pënggolalan sa Development Policy

13. So manga programa a European Community ago so manga Membro a manga Ingëd na aya antap iyan na so kaphakaogop ko kaphagadëna ko manga makambabaya a manga okitokit, manga phamaganadan, ago so kapëlindinga ko manga kabënar o manosiya sa manga pëphagomarëg a manga ingëd na pëd anan ko mangalëlbod a suporta ko kaphagogopi ko manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manosiya. Khapakay a pëd sii so kapakadën sa manga programa a kapakapamagogopai o manga Membro a manga Ingëd. So mangalëlbod a ogop na pëdon so:
- manga programa a *bi-lateral human rights* ago *democratization* o manga *European community* ago manga Membro a manga Ingëd na patot a pakapëdë iran ko manga programa iran so kakhikinanglani mangogop ko kaphagadëna ko manga makambabaya a manga okitokit, phamaganadan, ago so kapëlindinga ko manga kabënar o manosiya ko manga pëphagomarëg a manga ingëd nggolalan sa soporta ko manga taw a phaninindëgan ko manga kabënar o manga manosiya makaokit ko manga galëbëk datar o *capacity building* ago kampaniya ko kapakatotokaw o publiko;
  - kaphangoraw ago kasoportaa ko kapakatindëg o manga *national bodies* a aya sangan iyan na so kapëlindinga ko kabënar o manosiya, a makaaayon ko Paris Principles, datar o National Human Rights Institutions, Ombudsman's Offices ago so Human Rights Commission;
  - kaphagogop ko kapëkha adën o manga *network* o manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manosiya sa *international level*, ago rakhës iyan pën so kaphagadëna ko manga kalilimod o manga taw a phaninindëgan ko kabënar o manosiya;
  - kaphanigoradowaon na so manga taw a phaninindëgan ko manga kabënar o manga manosiya sa *third countries* na malëbod a kapëkhakowaa iran ko manga resources, pëdon so kaphirak, a makapopoon sa abroad;
  - kaphanigoradowaon na so manga programa ko kipangdaon ko manga kabënar o manosiya na maphamagosay so *UN Declaration of Human Rights Defenders*.

So Sangan o Council Working Parties

14. Sii ko kapakaaayon iyan ko sogoan sa ngkai, a COHOM na sekaniyan i phagilay ko kinggolalanën sa ngkai a Atoran sa pëd iyanon a pënggalëbëk na so manga *Council Working Parties*. Aya pëd sii a manga galëbëk na:
- kapakalaolad a kapëkhapëd ko bitiyara mipantag ko manga phaninindëgan ko kabënar o manosiya ko manga bitikan ago manga galëbëk a EU;
  - karikisaa lalayon ko dii kinggolalanën sa giya ngkai a Atoran;
  - lalayon a kaphangilayi sa pëd a mangapiyiya a okitokit a kapakapagogopa a giya ngkai a UN ago so manga pëd a *international* ago *regional mechanisms* sa kaphagomarëg o manga taw a phaninindëgan sa kabënar a manosiya;
  - *ka-report* sa Council, nggolalan sa PSC ago COREPER, ko oman saragon mipantag ko miyangapapasad odi na miniisëg so dii kinggolalanën sa ngkai a Atoran.

Annex I to Annex to the ANNEX

Kalangkapan ko manga Kabënar ago Atastanggongan o Pithanggisaan, manga Sagorompong ago manga Opakat ko Kaphagingëd sii ko Kapakalaolad ago Kalindinga ko Piyagayonan a Kikilalaan a manga Kabënar o Manosiya ago so Ompongan o manga Kapakaphapaar

So General Assembly,

Phakatanton pharoman so kala i kipantag o kinggolalanën ko manga antap ago manga thitindëgan a ngkai a Charter of the United Nations ko kapakalaolad ago kapëlinga ko langowan a kabënar o manosiya ago so pëd a manga ompongan a manga kapaar ko kalango-langon a taw ko langon a manga ingëd sa doniya.

Phakatanton pën pharoman so kalai kipantag o *Universal Declaration of Human Rights* ago so *International Covenants on Human Rights* ko kababaloy iran a onayan a pëd ko pëphanagontaman ko kipësogoon ko langkap a kaphagadati ago kinggolalanën ko kabënar o manosiya ago so pëd a ompongan o manga kapaar ago so kalai kipantag o pëd a manga inisorat mipantag ko kabënar o manosiya a sisii sa United Nations system, ago so manga salakaw pën a sii sa region.

Phakabagërën a langon a mimbrow ko *international community* na phaliyogaton ko kithomanën iran ko atastanggongan iran ko kipëshogoon ago kiphangorawon ko kabënar o manosiya ago so pëd a ompongan o kapaar ko langon a taw sa da dën a kambida-bidaan iran, nggolalan sa bangsa, warna, kamamamai odi na kabhababai, katharo, agama, manga panarima odi na tindëg, kapopoonan, kakawasaan, kinimbawataan odi na pëd a bëtad, ago phakatanton so kalai kipantag o kapamagogopa o manga nasyon sii ko kipëthomanën sa ngkai a atastanggongan sa kapapadalëm iyan sa ngkai a Charter,

Pëtharimaan so kalai kipantag o kapamagogopa o manga nasyon ago so kaphënëd o galëbëk a miyapasad o pithanggisaan, ompongan ago manga pëd a sagorompong sii ko kakhada o langowan a kapangarasi ko manga kabënar o mansoiya ago so ompongan a manga kapaar o manga taw, datar o langkap, mapayag a kapangarasi lagid o kapakambibidaa ko bangënsa o manga taw (mapoti ago maitëm a mirikano), ago langon a bontal, o kathomo sa bangënsa, kasasakopa, kapangiporoan o mananangga odi na galëbëk, kapangarasi odi na kapangangalëk ko langkap a kapaar, langkap a katataayon odi na kapagadati ko darëpa ago so di kakhilalaa ko kabënar o pagtaw ko kalai gaas sa ginawan niyan ago so kabënar o manga taw ko manga kakawasaan iran ago manga sarëta a phangapopoonan a kawayagan iran.

Pëkhilalaan so kandodolonaan o langkap a kalilintad o manga nasyon ago so di kinggolalanën ko kabënar o manga manosiya ago ompongn a manga kapaar, ago so lalayon katotoosi a so kaada o *international* a kalilintad na di khapakay a mabaloy a kasabapan sa di sii kipënggolalanën,

Kaphagaloyaon pharoman a so langon a kabënar o manga manosiya ago so manga pëd a ompongan o kapaar na lomalangkap, di maphëmbagi-bagi, shompa-sompat ago di makapëmbëla-bëlag na sabap sii na mapapatot a iphënggolalan sa okitokit a thitho ago maontol,

Pakapëthanton a so mapiya a atastanggongan ko kiphanolonën ago kapëlindinga ko manga kabënar o manosiya ago so pëd a ompongan a kapaar na sii mibëbëgay a kapaar ko manga ingëd.

Pëkhilalaan a so kabënar ago atastanggongan o pithanggisaan, ompongan ago manga sagorompong ko kiphanolonën ko kaphagadati ago kaphakalaolada ko kasabota mipantag ko kabënar o manga manosiya ago pëd a ompongan a kapaar na sii ko *national ago international levels*,

Pëtharoon:

Article 1

Langon a taw na adën a kabënar iyan, ko ginawa niyan ago so kindodolonaan iyan ko salakaw rëkaniyan, ko kiphanolonën ago so kaphanamari ko kinggolalanën ago kapëlindinga ko manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan a kapaar sii sa *national ago international levels*.

Article 2

1. Omani Ingëd na adën a atastanggongan ago sangan iyan ko kapëlindinga, kiphanolonën ago kinggolalanën ko langon a kabënar o manosiya ago so manga pëd a ompongan a kapaar, nggolalan sa kambaal sa manga okitokit a maadën iyan so makhikinanglan ko kaphagingëd, kakhawiyagan, kapolitika ago pëd a manga katao, ago so kaadën o manga *legal guarantees* a phakasigorado ko manga taw a makasosolëd ko phagingëdan iyan sa kanggonai iran ko langon a manga kabënar iran.
2. Omani Ingëd na pëmbaal ago ishogo iyan nggolalan sa *legislative, administrative* ago ped a okitokit kaan masigorado a so langon a kabënar a miyaaloy sa giyangkai a Declaration na thitho-titho a mipënggolalan.

Article 3

So manga bitikan ko solëd o Ingëd ago so kapakaaayon iyan ko *Charter of the United Nations* ago so pëd a manga atastanggongan a *international* mipantag ko manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan a kapaar na aya mababaloy a takës odi na ilayan (*juridical framework*) sii ko kinggolalanën ago kiphanolonën ko manga kabënar o manosiya ago aya mababaloy a takës sii ko manga galëbëk a miyangaaloy sa giyangkai a Declaration para ko kiphanolonën, kapëlindinga ago mapiya a kinggolalanën ko manga kabënar.

Article 4

Da dën sa giyangkai a kapapantagan a Declaration i kaphëmaanaan sa maana a makasosopak odi na phakabinasa ko manga antap ago manga thithindëgan a Charter of the United Nations odi na phakaalin odi na phakalëbat ko manga katharo sa *Universal Declaration of Human Rights*,² so *International Covenants on Human Rights* ago so pëd a manga *international instruments ago commitments*.

Article 5

Sii ko kiphanolonën ago kapëlinga ko manga kabënar o manosiya ago so pëd a ompongan a kapaar, na langon a taw na adën a kabënar iyan, sii ko ginawa niyan ago sii ko salakaw rëkaniyan, sii sa *national ago international levels*:

- (a) So kathothoona odi na kapëlimod sa kalilintad;
- (b) So kaadën, kaonot, odi kapamangëpëd, odi ko manga *non-governmental* a manga opakat o sagorompong;
- (c) So kapakimbibitiyarai ko manga *non-governmental* ago *intergovernmental* a manga opakat.

Article 6

Langon a taw na adën a kabënar iyan, sa ginawa niyan ago sii ko salakaw rëkaniyan a manga opakat:

- (a) Ko katokawi niyan, mbabanog, komowa odi na tomarima sa kalangkapan mipantag ko manga kabënar a manosiya ago pëd a ompongan a kapaar, ago pëd pën so kapakakowa sa okitokit ko katokawi ko manga kalangkapan ago andamanaya i okit a giyangkai a manga kabënar na minggogolalan sa *domestic legislative, judicial or administrative systems*;
- (b) Sa kibëbëganon ko manga kabënar o manosiya ago pëd a *international instruments*, so ka-publish, kisampaynon ko pëd a taw ko manga paninindëg odi na paratiyaya, ilmo ago sabot ko manga kabënar o manga manosiya ago pëd a ompongan a kapaar;

(c) So kaphaganada, kapamagosaya, so kakapët sa tindëg mipantag ko di kinggolalanën ko manga kabënar ago pëd a ompongan a kapaar ago so kakowaa ko pamamakinëgan a madakël a taw mipantag sa giyangkai a manga bitiyara.

Article 7

Langon a taw na adën a kabënar iyan, sa ginawa niyan ago sii ko salakaw rëkaniyan, a mangbaal odi na madën ago mamagosay sa manga bago a sabot ago tindëg mipantag ko manga kabënar o manosiya ago so kipanolonën iyan sa katarimaaon o madakël a taw.

Article 8

1. Langon a taw na adën a kabënar iyan, sa ginawa niyan ago sii ko salakaw rëkaniyan, a makakowa sa okit a makapangpëd ko gobirno o ingëd iyan ago sii ko kanggira-giraya ko kaphagingëd.
2. Pëd sii so kabënar iyan, sa ginawa niyan ago sii ko salakaw rëkaniyan, a isampay niyan ko manga *governmental bodies, agencies* ago *organizations* a makasasangan ko kaphagingëd so manga maphipikir iyan ago manga mosawir iyan sii ko iphakapiya o kapëmanosiya iran ago so katotonggoi ko apiya antonaonon ko galëbëk iran a khapakay a makaalang odi na makasëndod ko kipanolonën, kapëlindinga odi na kiphënggolalanën ko manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan a kapaar.

Article 9

1. Sii ko kinggolalanën ko manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan a kapaar ago so kipanolonën ago kapëlindinga ko manga kabënar o manosiya a miyangaaloy sa giya ngkai a *Declaration*, na langon a taw na adën a kabënar iyan a makanggona ko apiya antonaonon a phakabolong odi na phakapiya ago so kasiyapa rëkaniyan igiraman oto a kiyapangarasiyan sëkaniyan sa giyoto a manga kabënar iyan.

2. Sabap sii, na sa dën sa taw a miyasopak so kabënar iyan odi na kiyapangarasiyan na adën a kabënar iyan khiya taros a kharibyu so inikhiya niyan nggolalan sa kakhokomsa korti odi na pëd a phagidalan ko manga kaso ago makakowa sëkaniyan sa disisyon phoon kiran a makaaayon ko kokoman a mathataroon so sëmbag ko inikhiya niyan rakhëson so bayad rëkaniyan o miyapatot ibarat oto o kiyadisisionan a bënar a miyasopak so manga kabënar iyan, ago miyatharoon pen so okitokit a khitomanën sa ngoto a disisyon sa magaan so magaan.
3. Sabap sii pën na langon a taw na adën a kabënar iyan:
  - (a) So kakhiya mipantag ko manga bitikan ago manga galëbëk o manga opisyal ago manga lawas o gobirno ko kiyapangarasii ko manga kabënar o manosiya ago manga ompongan a kapaar, nggolalan sa kabëgay sa *petition* odi na pëd a mapiya a okitokit ko manga *judicial, administrative* odi na *legislative authorities* odi na sii ko manga pëd a mapasang a awtoridad a ibëbëgay o Ingëd, na paliyogat kiran mambo so kapakabëgay iran sa disisyon sa ngoto a inipalad a khiya sa magaan so magaan;
  - (b) So kadarëpa ko manga kakhokom, kandadaowai odi na manga kakhokom ka adën makapangbaal sa ilayan iyan o makaaayon oto siran antaa ka di sa manga bitikan odi na pangitaban a ibëbëdad o *nation* odi na so manga pëd a *international obligations and commitments*;
  - (c) So kabëgay sa ogop a *legal* o di na so kabëgay sa mapiya a mosawir ago ogop ko kapëlindinga ko manga kabënar o manosiya ago so pëd a ompongan a kapaar.
4. Sompat pën aya, ago sii ko kapakaaayon iyan ko manga *international instruments and procedures*, na langon a taw na adën a kabënar iyan a makimbitiyari ago makindolona ko manga *international bodies* a adën a gaas iyan tomarima ago nggira-giray ko manga ipësampay kiran a manga katharo mipantag sa manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan a kapaar.
5. So Ingëd na paliyogaton a makaadën sa magaan ago da a shosoramigan iyan a somariya ago paliyogaton a sigoradon iyan a adën a kapangamad a dimanggolawla igiraman oto a katawi niyanon na adën a miyaadën a kapangarasi ko manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan a kapaar ko soled a masasangan iyan.

Article 10

Da a taw a khapakayanon so kapamangpëd, nggolalan sa galëbëk odi na sa di kapënggalëbëk igira miyapaton so kapënggalëbëk, sii ko manga kapangarasii ko manga kabënar o manosiya ago so pëd a pëd a ompongan a kapaar ago di khapakay oba siksaa so taw a da niyan pangonotën ago da iyog sa giyangkai a manga galëbëk.

Article 11

Langon a taw na adën a kabënar iyan, sa ginawa niyan ago so di niyan dikindolonaan ko salakaw rëkaniyan, a inggolalan so galëbëk iyan odi na kawayagan iyan. Sa taw a, nggolalan ko galëbëk anta ka kawayagaan iyan, na phakarimpas sa kabënar o salakaw rëkaniyan na paliyogat rëkaniyan a pagadatan iyan so manga kabënar iran ago phasiyonot sëkaniyan ko manga ibëbëtat a bitikan mipantag ko mapiya ago kambilangataw a kanggalëbëk ago kapaningkawayagan.

Article 12

1. Langon a taw na adën a kabënar iyan, sa ginawa niyan ago sii ko di niyan dikindolonaan ko salakaw rëkaniyan, a mamangpëd sa manga da a samokon a galëbëk a aya antap iyan na so kipësagdaan ko manga nganinsan a galëbëk a phakasopak ko manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan a kapaar.
2. So Ingëd na paliyogaton a nggalëbëkën iyan so langon taman a khagaga niyan ko kapëlindinga ko langon a taw ko nganinsan a kapaminasa, kapangangalëk, kashasaopa, kashasamili, kapanëgël odi na apiya antonaonon pën a galëbëk sabap iyan bo na so kininggolalanën niyan ko manga kabënar iyan a miyaaloy sa giyangkai a Declaration.
3. Sompat sii na langon a taw na adën a kabënar iyan, sa ginawa niyan ago so di niyan kindolonaan ko salakaw rëkaniyan, a malinding sëkaniyan ko kipëshagdaan odi na kipëmbinaan iyan, nggolalan sa da samokon a okitokit, ko manga galëbëk o Ingëd a aya khaondasan iyan na so kapëkhasopaka anta ka kapekhaarasi ko manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan a kapaar, ago sii ko manga nganinsan a galëbëk a kapaniksa a pëshowaan o manga sagorompong odi na pithanggisaan a phakarimpas ko manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan a kapaar

Article 13

Langon a taw na adën a kabënar iyan, sa ginawa niyan ago sii ko di niyan dikindolonaan ko salakaw rëkaniyan, a mamangni, tomarima ago mosar sa nganinsan sa aya antap iyan na pagosarën iyan ko kiphanolonën ago kapëlindinga ko manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan a kapaar nggolalan sa lomilintad a okitokit ago makaaayon ko Article 3 sangkai a Declaration.

Article 14

1. So Ingëd na adën a atastanggongan iyan galëbëk, nggolalan sa *legislative, judicial, administrative* ago pëd a okitokit sa kiphanolonën ko kakhasaboti o langon a taw sa dalëm a ingëd iyan sii ko manga kabënar iran a kanggiginawai, kapolitika, kakhawiyagan, kaphaginged ago kambilangataw.
2. Giyangkai a manga okitokit na pëdon giyai a phangaaaloy:
  - (a) So ki-*publish* ago so kalaolad a kapëkhatokawi ko manga bitikan ago kokoman a national ago so manga mamponay a *international human rights instruments*;
  - (b) So matatarotop ago ndatadatar a kapëkhatokawi ko manga *international documents* mipantag ko manga kabënar a manosiya, ago so manga *periodic reports* o omani Ingëd ko manga opisina a inadën o manga kapasadan o *international human rights*, ago so manga *summary records* o kiyambibitiyarai ago so manga opisyal a *reports* a giyangkai a manga opisina.
3. So Ingëd na paliyogaton so kasigoradowa niyan ago so kasoporta niyan, igira a miyapatot, ko kiyaadën ago kapakatindëg o manga makambibisa a *national* a manga phamaganadan a aya antap iran na so kiphanolonën ago kapëlindinga ko manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan o kapaar ko langon a darëpa a makasosolëd ko masasakop o kapaar iyan, datar o Ombudsmen, Human Rights Commission odi na apiya antonaa a national institution.

Article 15

So Ingëd na adën a atastanggongan iyan a iphanolon ago phagolowanan so kiphangdaon ko manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan a kapaar ko langon a *levels* a kapaganad ago kapagiskowila ago sigoradon iyan a so langon a makasasangan ago dimamangdao ko manga abogado, so manga opisyal a diinggolalan ko manga bitikan, pagtaw a *armed forces* ago so manga *public officials* na pagëpëdën iran so manga kabënar o manosiya ko di iran diipangdao.

Article 16

So pithanggisaan, so manga *non-governmental* manga opakat ago so pëd a manga phamaganadan/ opisina na adën a mala a sangan iran ko kaphakasabota ko madakël a taw ko manga pakaisha mipantag ko manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan a kapaar nggolalan sa kapagiskowila, kashinanad ago *research* ka adën pën mas mapakala so sabot, kapamagadata, kalilintad ago mapiya a dikapakandodolona o manga nasyon, manga pithibarangan a pagtaw, bangsa ago agama, sa aya matatago sa pamikiran na so mbaram-barang a phoonan o omani pagtaw sii ko diiran dikinggolalanën ko manga pënggolaolaan iran.

Article 17

Sii ko dikinggolalanën ko manga kabënar a miyaaloy sa giyai a Declaration na, omani pishakatawan na aya bo a tamana iyan na so nganinsan a tamana a minibëtad o manga *international obligations* ago so bo so kokoman i phakatëndoon sa aya bo antap na so kaphagadati ko manga kabënar o salakaw a taw ago so kaphëkhaadën o kalilintad o phagingëd ago so kamapiyaan o kadandan sii ko maradika a kaphagingëd.

Article 18

1. Langon a taw na adën a atastanggongan iyan ko ingëd iyan sa roo bo sëkaniyan mambo pethaongën ago titho-titho a pëmbiyatën.

2. So pithanggisaan, manga ompongan, phamaganadan ago manga *non-governmental* a manga opakata na adën a malaa sangan ago atastanggongan iran ko kapëlindinga ko kamamaradika, ko kapëlindinga ko manga kabënar o manosiya ago pëd a ompongan a kapaar ago sii ko kiphanolonën ago kaphakaoshora ko maradika a manga kaphagingëd, phamaganadan ago manga okitokit.
3. So pithanggisaan, manga ompongan, phamaganadan ago manga *non-governmental* a manga opakata na adën a malaa sangan ago atastanggongan iran ko kaphagogop ko kipëshogoon ko kabënar o manga taw a kaphagadëna ko lomilintad ago maaator a bëtad o kaphagingëd na so manga kabënar a miyangaaloy sa Universal Declaration of Human Rights ago pëd a manga kabënar na matatarotop a mipënggolalan.

Article 19

Da dën a ba miyaaloy sangkai a Declaration i khapakay a pakaphëmanaan sa apiya antonaa a taw, ompongan odi na sagorompong a pagtaw ko kaphagingëd sa adën a kabënar iyan a nggalëbëk sa nganinsan a aya antap iyan na iphaminasa ko manga kabënar a miyangaaloy sa giyangkai a Declaration.

Article 20

Da dën a ba miyaaloy sa ngkai a Declaration i khapakay a pakaphëmanaan sa ba iniyogan so manga Ingëd sa kasoportaa ago kisogoon ko manga galëbëk o pithanggisaan, ompongan a pagtaw, phamaganadan odi na *non-governmental* a manga opakata a ba makasosopak ko manga katharo a miyaaloy sangkai a Charter of the United Nations.

Annex II to Annex to the ANNEX

Mangaala i kipantag a *international instruments*

- So Kaiisa-isa a Kalangkapan ko manga Kabënar o Manosiya (Universal Declaration of Human Rights)
- So International a Kapasadan Mipantag sa Kabënar ko Kaphagaadata ago Kapholitika (The International Covenant on Civil and Political Rights)
- So Internastional a Kapasadan Mipantag sa Kabënar ko Kakhawiyagan, Kaphagingëd, ago Kambilangataw (The International Covenant on Economic, Social, and Cultural Rights)
- So Kiyaplimodan a Sopak ko Karasaya ago so pëd a Malipëdës a Kasiksaan, Kënaba Manosiya odi na Kaphapakaito a Ipëkhidiya odi na Ipëndanëg (The Convention Against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)
- So Kiyaplimodan a manga Kabënar a Wata (The Convention on the Rights of the Child)
- So Kiyaplimodan a Kada o Di-kapakarërëpëng o manga Bhabay (The Convention on the Elimination of Discrimination Against Women)
- So Kiyaplimodan a Kada o Langon a manga Ropaan a Di- kapakarërëpëng o Bangënsa (The Convention on the Elimination on all Forms of Racial Discrimination)
- So Kiyaplimodan o European a Manga Kabënar o Manosiya, so manga Bitikan iyan ago so mangaalai kipantag a Kokoman o Korti a European sii ko Kabënar o Manosiya (The European Convention on Human Rights, its protocols and the relevant case law of the European Court of Human Rights)
- So Charter ko Kaphagingëd/ Pisharomanan a Charter ko Kaphagingëd (European Social Charter/ Revised Eruopean Social Charter)
- So Charter a African ko manga Kabënar o Manosiya ago so Madakël a Taw (African Charter for Human and People’s Rights)
- So Kiyaplimodan o *American* ko Manga Kabënar o Manosiya (American Convention on Human Rights)
- So Kiyaplimodan sa Geneva ko Kapëlindinga ko manga Kiyamoralaan ko Kathidawa ago so manga Bitikan iyan ago so manga Taritib o Adat a Atoran ko Kapëmanosiya a Khapakayan sii ko Kathidawa (Geneva Conventions on the Protection of Victims of War and its Protocols as well as customary rules of humanitarian law applicable in armed conflict)

- So 1951 a Kiyaplimod mipantag ko Mambëbëtað o manga Miyamagoyag ago so 1967 a Bitikan iyan (The 1951 Convention regarding the Status of Refugees and its 1967 Protocol)
- So Kapapantagan a Kokoman a Rome odi na International a Criminal Court (Rome Statute o International Criminal Court)
- So Kiyapakalangkapa ko manga Kabënar ago Manga Atastanggongan o Pithanggisaan, Sagorompong, ago Opakat ko Kaphagingëd ko Kaphakalaoladaa ago Kapëlinga ko Kiyaisa-isa o Kikilalaan a manga Kabënar o Manosiya ago so Ompongan o manga Kapaar. (Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups,, and Organs of the Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms.)
